

Ålands fredsinstitut

The Åland Islands Peace Institute

NGO in Special Consultative Status with the Economic and Social Council of the United Nations

Debattartikel

Åland, Libyen och vårt förhållande till militärt våld

Vad har utmaningarna om Ålands demilitarisering och FN-sanktionerade ingripanden i Libyen gemensamt? Jo, båda kan belysa dels en ökad benägenhet att använda sig av militära medel internationellt, dels vikten av att se segheten i ändringar av folkrättsliga förpliktelser som en styrka snarare än som en belastning.

Ålands demilitarisering och neutralisering uppmärksammas varje år den 30 mars. I år är det nittio år sedan Konventionen om icke-befästade och neutralisering av Ålandsöarna antogs den 20 oktober 1921. Den undertecknades av företrädare för tio stater i Genève och konkretiserade många av de kortfattade åtaganden som Storbritannien, Frankrike och Ryssland hade formulerat redan i 1856 års konvention om Ålandsöarnas demilitarisering. Flera folkrättsexperter har hävdad att Ålands demilitarisering och neutralisering numera utgör en permanent s.k. objektiv regim som skapar skyldigheter och rättigheter inte enbart för de stater som har ratificerat och aktivt förbundit sig till konventionerna, utan även för alla stater i det internationella samhället. Dessa stater är förpliktade att respektera Ålands demilitariserade och neutraliserade ställning. Finland har härmed globala rättigheter och skyldigheter i förhållande till Åland.

Ålands folkrättsliga ställning innebär att militära allianser eller lösare militära samarbeten och de stater som ingår i dem inte kan göra anspråk på några preferenser eller fördelar i förhållande till regleringarna i Ålandskonventionen och det åländska demilitariserade området. Juridiskt sett föreligger formellt inget krav på alliansfrihet för att konventionerna om Ålands demilitarisering och neutralisering ska vara fullt verksamma. Kan då förpliktelser under andra avtal komma att påverka Finlands möjlighet att fullfölja sina åtaganden inom demilitariserings- och neutraliseringsregimen? Nej, tvärtom, Finlands åtaganden under demilitariseringsregimen begränsar de friheter Finland kan tillåta i det egna territoriet och påverkar andra staters förväntningar om tillträde till det åländska territoriet eller utbyte av spaningsinformation producerad inom detta territorium.

Som exempel kan nämnas att Nato-fartyg bör följa de procedurer och begränsningar som föreskrivs i 1921 års Ålandskonvention och att Nato-trupper inte har rätt att vistas och röra sig inom det åländska territoriet, vilket normalt ingår i Nato-medlemskapets materiella innehåll. Det samma gäller övervakningsflygningar inom Open Skies avtalet, något som diskuterades flitigt när Finland skulle ratificera avtalet för tio år sedan.

Vad har allt detta med kriget i Libyen att göra? Frågan rör segheten i ändringar av folkrättsliga förpliktelser och vikten av att se den som en styrka snarare än som en belastning. Ålands demilitariseringsregim och FN-stadgan begränsar användningen av militärt våld.

Det är avsiktligt uppbyggda så att de inte ska kunna ändras rättsligt genom successiv urholkning och tillfälliga avsteg.

FN:s säkerhetsråd antog den 17e mars 2011 den resolution som möjliggjorde den militära aktionen i Libyen. Den hänvisar till Libyens och indirekt till det internationella samhällets skyldighet att skydda civila, något som hittills varit en icke-bindande princip diskuterad och ifrågasatt inom ramen för FN:s reformering. Resolutionen innebär ett drastiskt avsteg från FN-stadgans sjunde kapitel som kräver väpnat angrepp mot annan stat eller hot mot internationell fred och säkerhet för användning av militärt våld, eftersom den kvalificerar med automatik hot mot civila som ett hot mot internationell fred och säkerhet. Den juridiska doktrinen om skyldigheten att skydda bygger på följande grepp. Argumentet förutsätter att detta begrepp egentligen inte är något nytt utan att det bygger på redan existerande regler om mänskliga rättigheter, humanitär rätt och i FN-stadgan. Genom den konstanta hänvisningen till alla dessa principiella och viktiga regler vill man förankra såsom redan existerande ett nytt begrepp, dvs. att mellanstatligt våld tillåts för att skydda civila. Statens principiella ansvar och omsorg för sin befolkning har steg för steg i perioden 2005 - 2010 omvandlats till ett påstående om en rättslig förpliktelse med gamla anor i teorin om humanitär intervention och om rättfärdiga krig samt med potentiellt oanade konsekvenser. I och med säkerhetsrådets resolution om Libyen den 17e mars vill ett fåtal stater omvandla doktrinen om skyldighet att skydda till en rättslig förpliktelse. Konsekvensen av detta grepp är att FN-stadgan omtolkas på så sätt att våldsanvändningen i stadgans sjunde kapitel inte nödvändigtvis förutsätter väpnat angrepp, utan våldsanvändningen skulle kunna legitimeras och anses laglig även i situationer av folkmord, krigsförbrytelser, etnisk rensning eller brott mot mänskligheten. Men var går gränsen mellan våldsanvändning inom ramen för ett inbördeskrig eller en revolution och ovanstående extrema situationer för vilka det internationella samhället för tio år sedan har skapat Internationella brottmålsdomstolen?

FN-stadgans strikta hållning mot våldsanvändning ifrågasätts på nytt. Man kan notera att fem stater inom säkerhetsrådet lade ner sina röster och då inte enbart 'de vanliga motståndarna', Kina och Ryssland, utan även Brasilien, Tyskland och Indien - alla stora stater med politisk tyngd i sina respektive regioner. Hänvisningen till Arabstaternas förbund i resolutionen har välkomnats som en förankring utanför västvärldens ivriga våldsförespråkare, men lämnar många frågor öppna, då samma beredskap inte tycks finnas när det gäller våldet mot civila i Bahrain, Jemen eller Syrien. Det återstår att se om trenden kommer att fortsätta på sikt.

Den ökade militariseringen i Europa, genom Nato, genom Partnerskap för fred, genom den planerade militära övervakningen av gasledningen i Östersjön, genom den nordiska militära samordningen, genom ryska och Natoleda militära övningar i Östersjöområdet löper parallellt med en ökad benägenhet att använda sig av våld internationellt. Ålands demilitariseringsdag, den 30 mars, är en påminnelse om att avtal som begränsar våldsanvändningen förhandlas fram med stor möda och ofta efter stor förödelse och mänskligt lidande. Det gäller Ålandskonventionerna och det gäller i ännu större utsträckning FN-stadgan. Dessa långsiktiga åtaganden bör Finland aktivt värna om.

Sia Spiliopoulou Åkermark

Docent i folkrätt, Direktör för Ålands fredsinstitut

24.3.2011